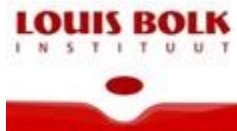

Natuurinclusieve landbouw voor duurzame voedselproductie

Jan Willem Erisman

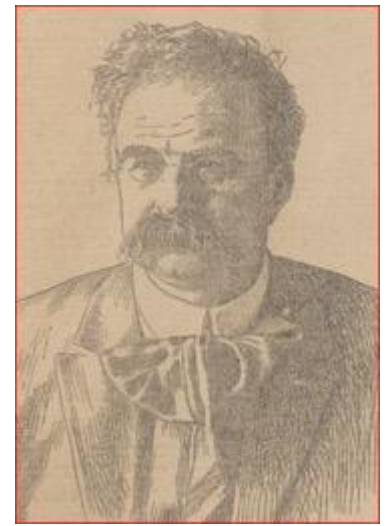
Elsendorp, 29 maart 2018

Louis Bolk (1866-1930)

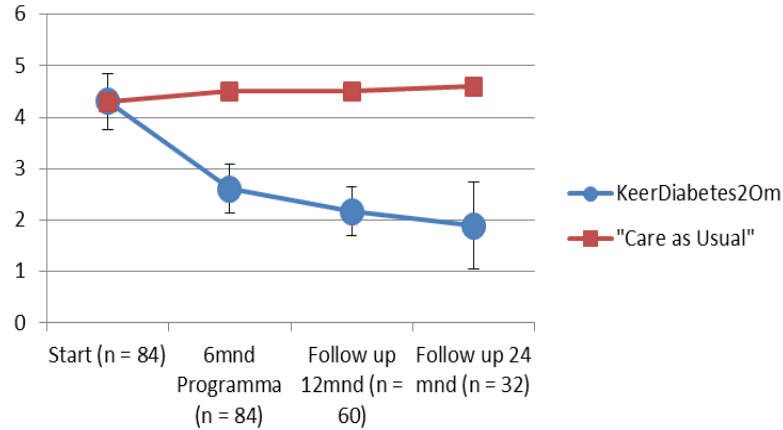
“Hoe ruimer zou onze opvatting van het leven zijn, indien het ons gegeven was dit eens te bestuderen met verkleinglazen”

LOUIS BOLK
INSTITUUT 40 JAAR

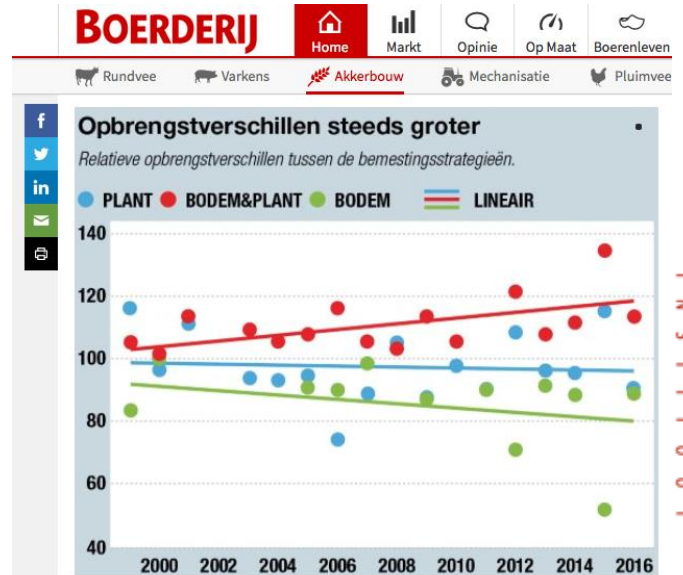
Voorbeelden onderzoek

Medicatie

VOEDING LEEFT
Een nieuwe kijk op voeding

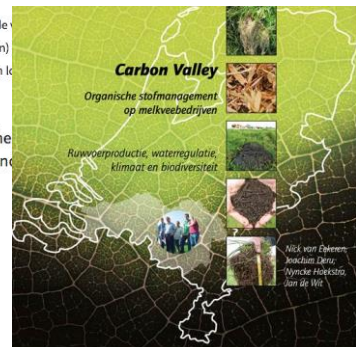
www.keerdiabetes2om.nl

LOUIS BOLK
INSTITUUT

Ontwikkeling van de relatieve opbrengsten met de jaren van de...
het voeden van de plant, de bodem of een combinatie daarvan)
alle behandelingen in een gegeven jaar. De gewasopbrengsten k...
uit elkaar.

De hypothese in deze studie is dat de hoeveelhe...
nische meststoffen op de lange termijn bepalen...
capaciteit van de bodem.

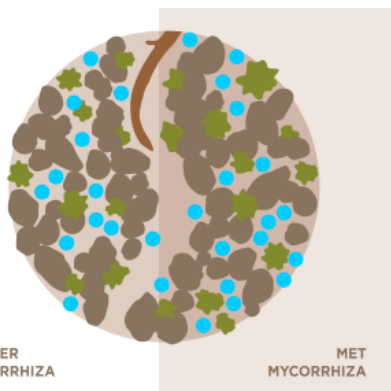
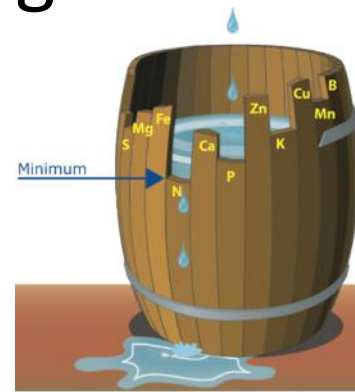
De natuur als kennisbron

Stikstof als voorbeeld: nodig voor groei

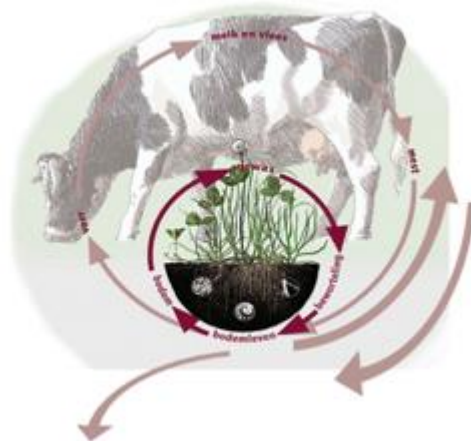
Natuurlijke niveaus:
hoge biodiversiteit

Meer biomassa
(= voedsel):
meer stikstof

Bodemleven
ongebruikt

Afnemende
meeropbrengst;
Toenemende
verliezen

Stikstof als voorbeeld: laat alles groeien

N-arme natuurlijke ecosystemen

Biodiverse bos ondergroei

Korstmossen

kruidenrijk grasland

voedselarme rivier

N-rijke ecosystemen

Verlies biodiverse ondergroei

Verlies korstmossen

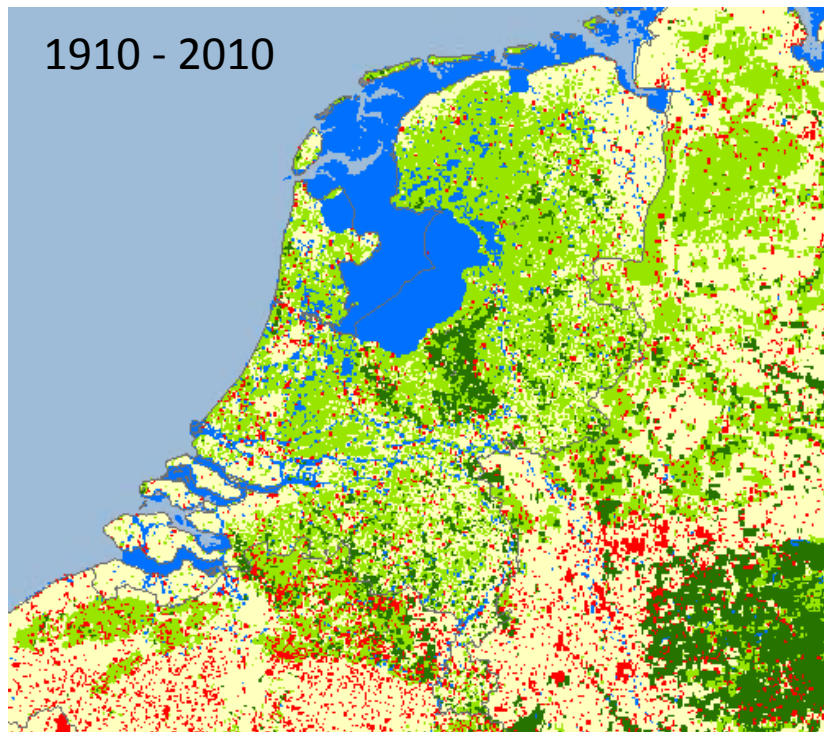
monocultuur grasland

6

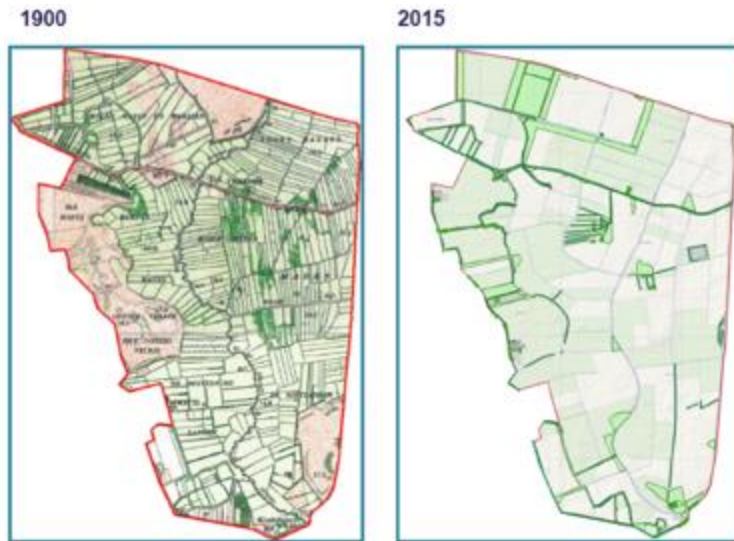
vissterfte

Veranderd landgebruik: meer bos, stedelijk gebied, infrastructuur en versnippering

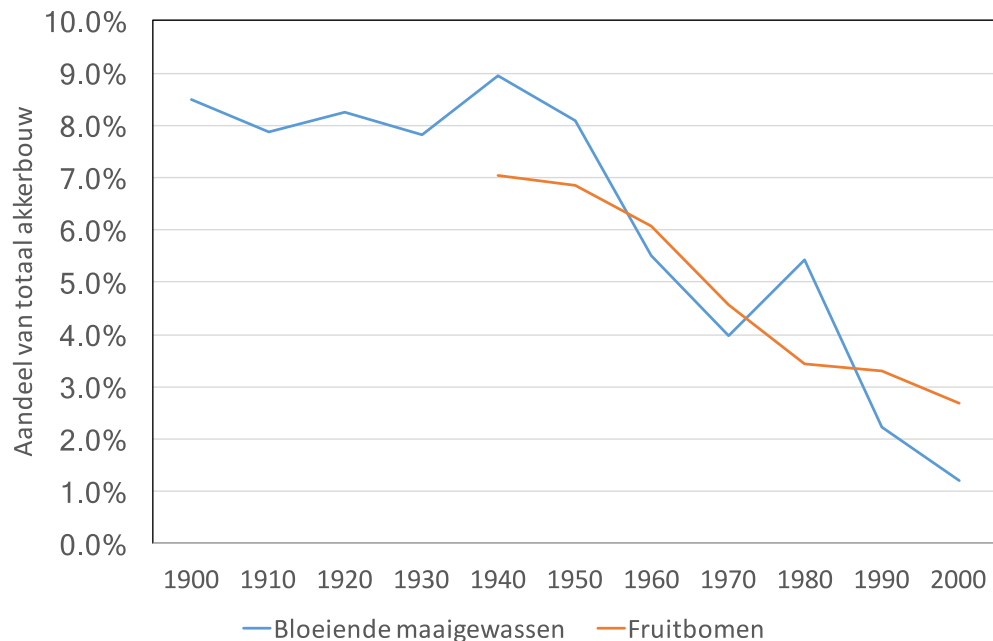

© Richard Fuchs

- 50% van de cultuur historische lijnelementen verdwenen (< 1990)
- minder randen of overgangen, weinig overhoekjes of bosjes en/of struweel

Aandeel bloeiende maaigewassen en fruitbomen van het areaal akkerbouw

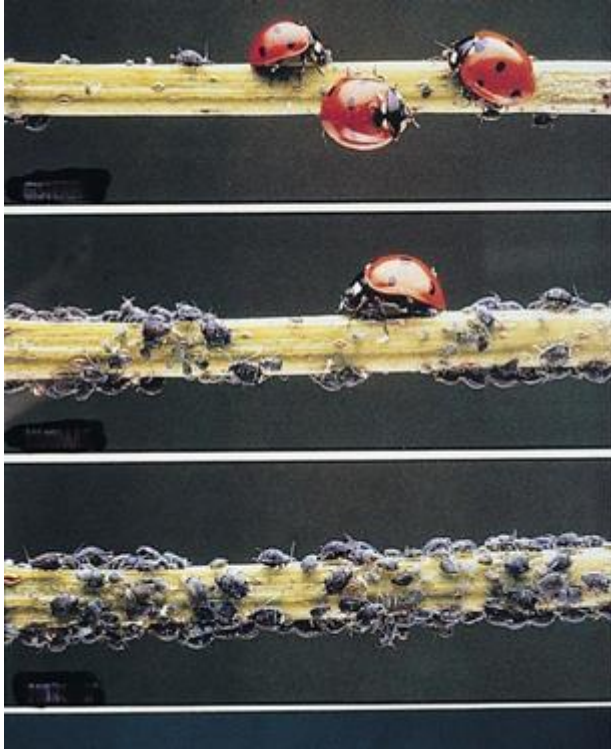
gewassen die economisch geteeld kunnen worden in de veehouderij en de akkerbouw zijn gras, mais, aardappelen, bieten, en ui

CBS Statline

Gebruik van bestrijdingsmiddelen

- Veel plagen ontstaan door verlies van natuurlijke bestrijding
- Natuurlijke vijanden zijn gevoeliger voor pesticiden dan plagen
- Insecticiden, fungiciden, herbiciden, larviciden, nematiciden en hulpstoffen
- Vermijd systeem verstorende pesticiden

En de diversiteit in het landschap verdwijnt

Diverse en bloemrijke systemen

genetische variatie

kleinschaligheid

voedselweb

kruidrijk grasland

bloemrijk graanteelt

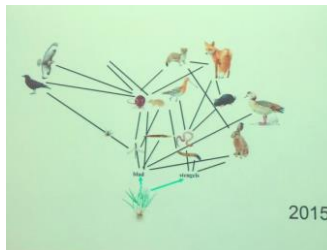
Biouniform en monocultuur

genetische uniform

specialisatie

voedselbeperking

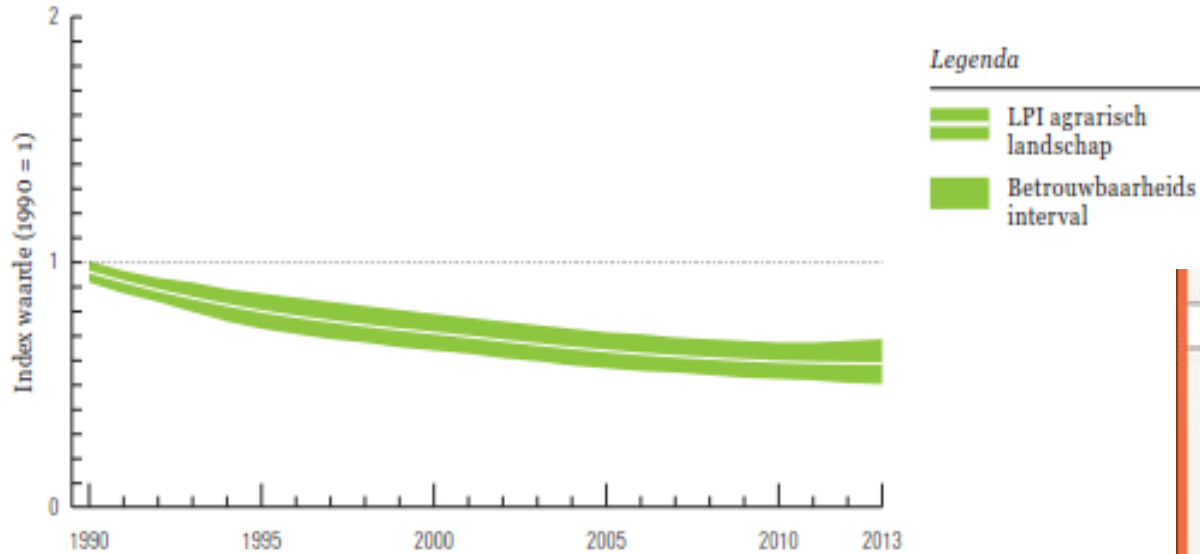
eiwitrijk grasland

aardappelteelt

Biodiversiteit en natuurwaarden op laagste peil?

Living Planet Index - agrarisch landschap

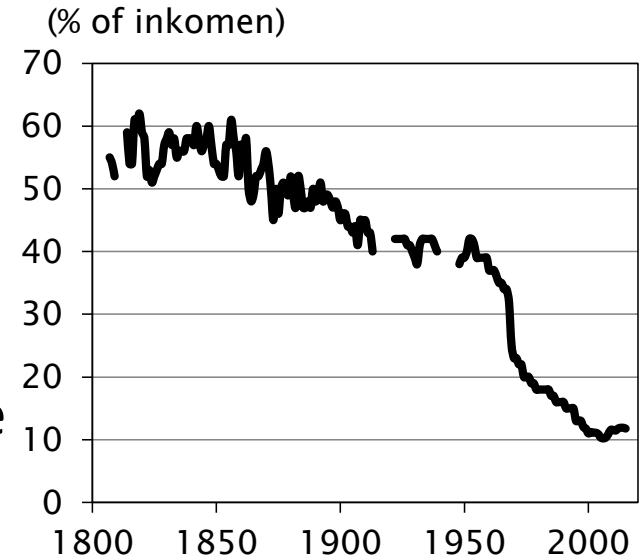

- LPI gebaseerd op 48 soorten dagvlinders, zoogdieren en broedvogels
- Daling populatie omvang van 40% sinds 1990

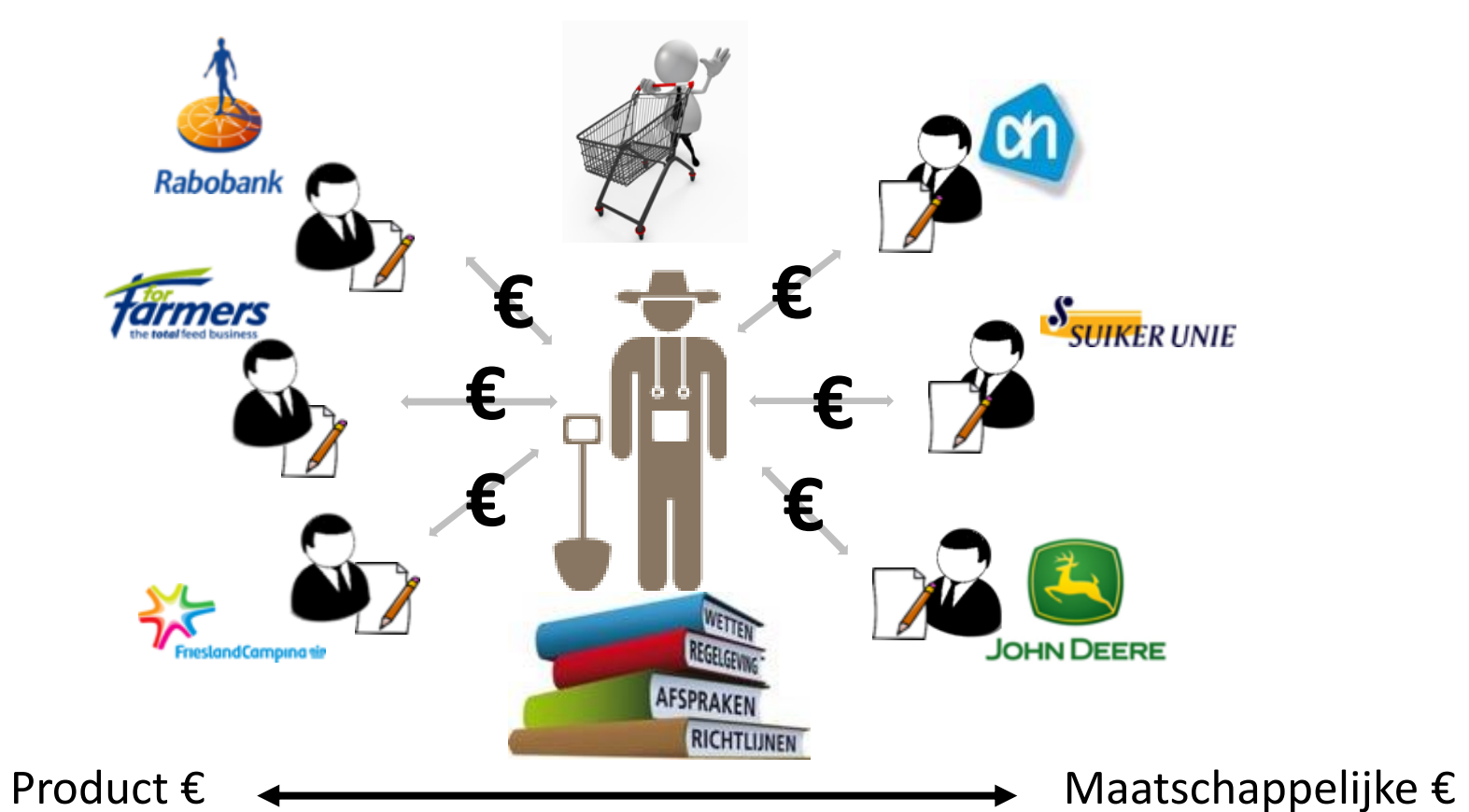

Wat heeft landbouwbeleid gebracht?

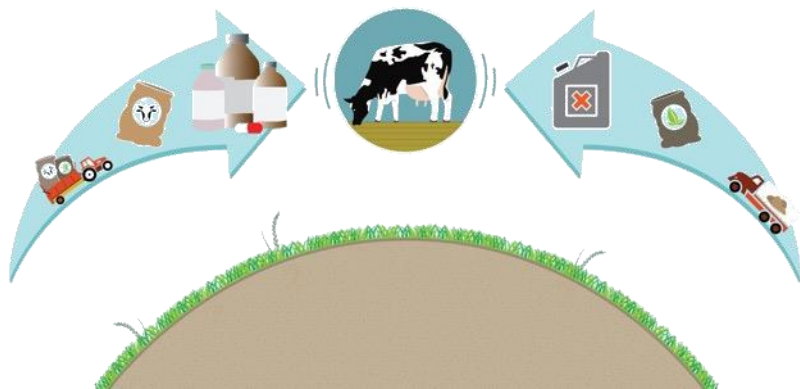
- Voedselzekerheid ! (in 't westen)
- Een belangrijke agrarische sector
  - Groot economisch belang
- Grootschaligheid, industriële productie, efficiëntie, specialistische bedrijven
- Internationalisering, mondiaal werken

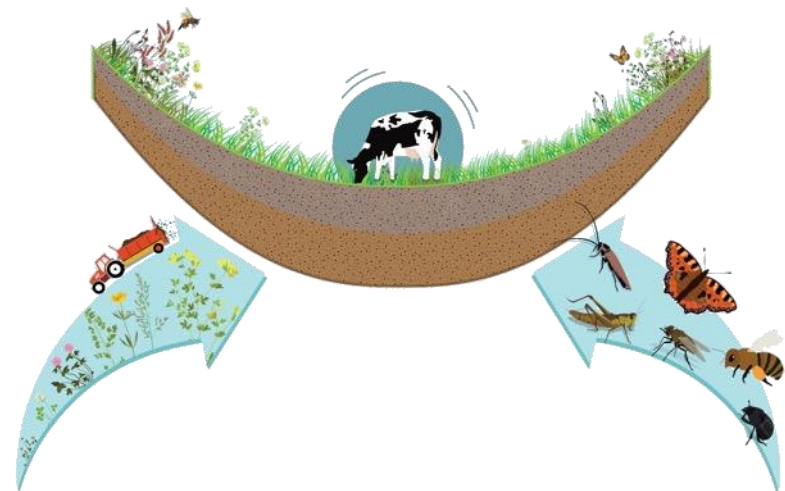
Wie zijn de belangrijkste spelers

De huidige en veerkrachtige landbouw

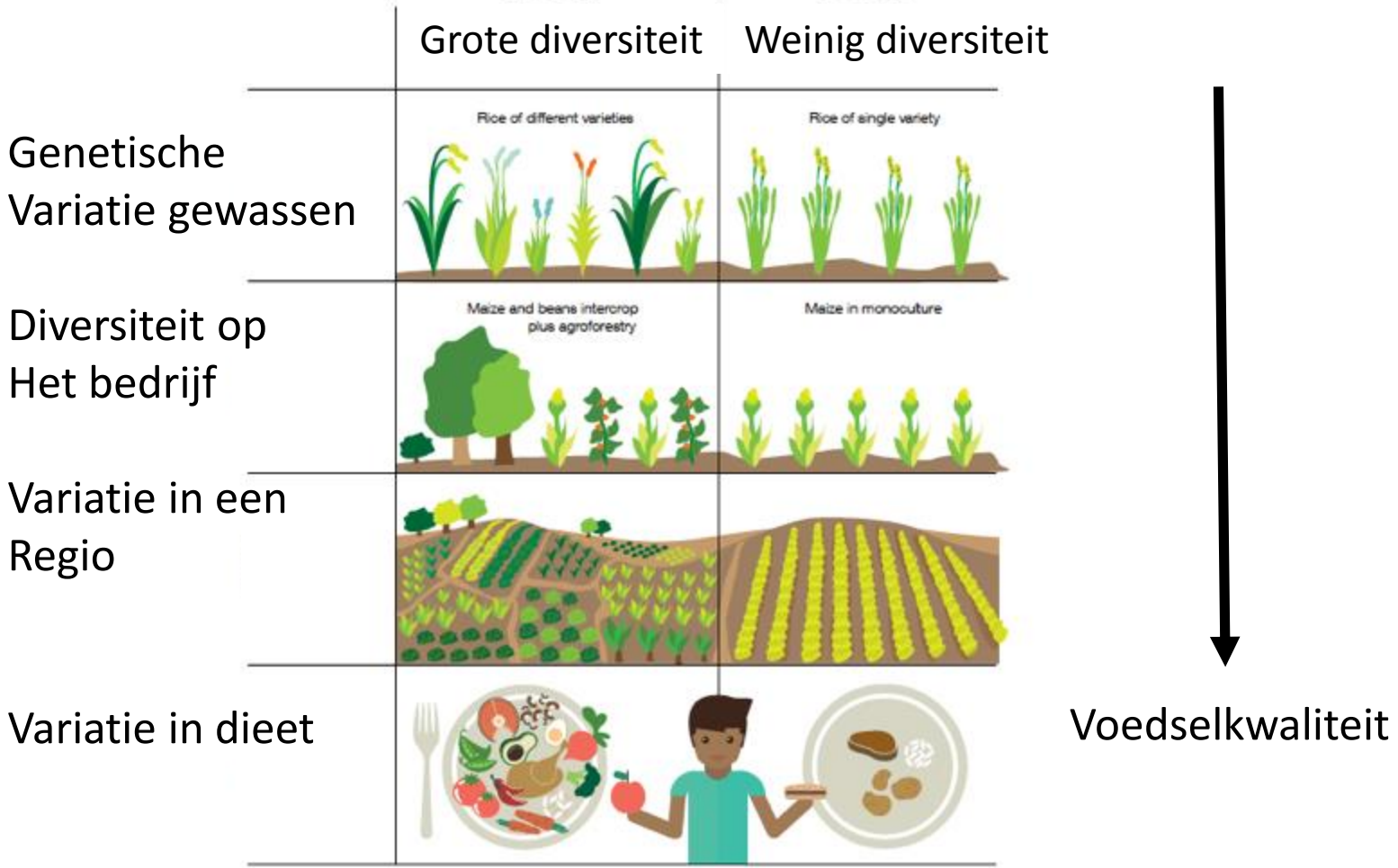

- Probleemgericht
- Variatie uitschakelen
- Continue monitoring en direct ingrijpen
- Hoog risico
- Statisch evenwicht

- Systeemgericht
- Variatie gebruiken
- Zelfregulerend vermogen stimuleren, indirect sturen
- Laag risico
- Dynamisch evenwicht

(Bio)diversiteit als basis voor veerkracht

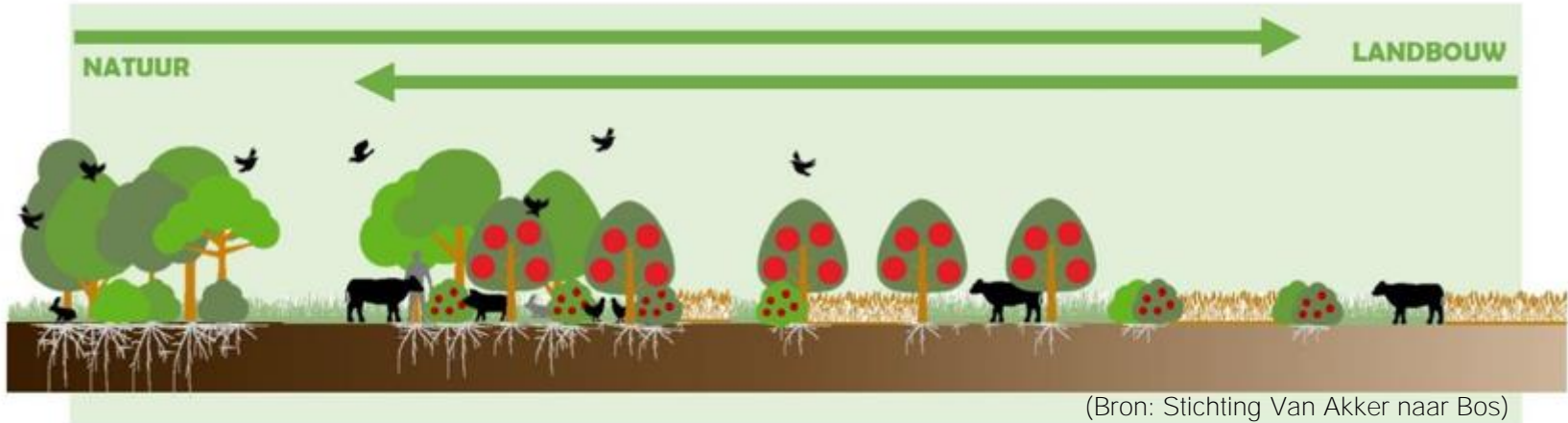
Biodiversiteit en de landbouw

- Biodiversiteit is de rijkdom en diversiteit van al het leven op aarde. Biodiversiteit gaat niet alleen over de individuele soorten, maar juist de diversiteit van ecosystemen, soorten en genen, en de samenhang daartussen
- Landbouw is afhankelijk van biodiversiteit en draagt bij aan biodiversiteit, voedselproductie en beheer van ecosysteemdiensten

Systeembenadering: natuur-inclusief

Landbouw:

- Bodem en landschap bepaalt optimale productie
- Bouw op vanuit functionele agrobiodiversiteit
- Gebruik van variatie/diversiteit en managen van evenwicht

Conceptueel kader biodiversiteit voor Natuurinclusieve landbouw

Natuurinclusieve landbouw is een vorm van duurzame landbouw als onderdeel van een veerkrachtig voedselsysteem, gebruikmakend van de natuur/(bio)diversiteit, met een gezond verdienenmodel

Biodiversiteitsmonitor

Hi, Gerrit Hoe biodivers ben jij?

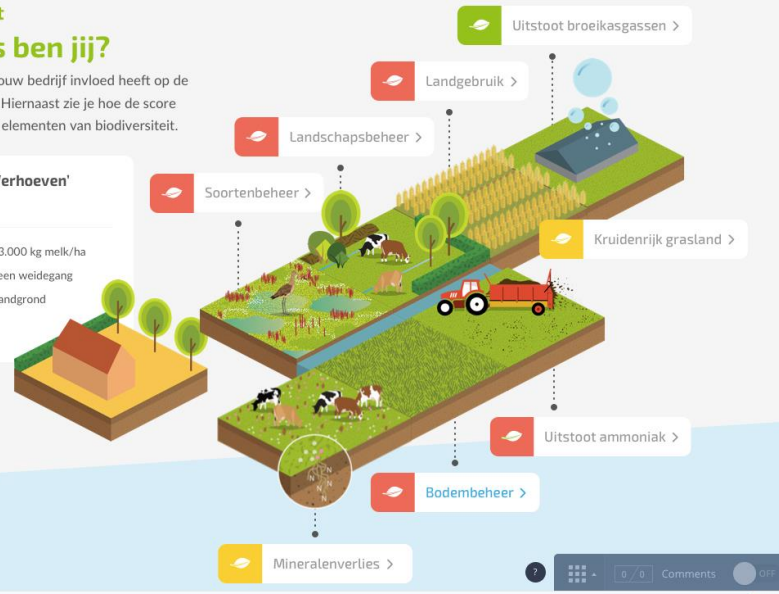
De biodiversiteitsmonitor geeft weer hoe jouw bedrijf invloed heeft op de biodiversiteit, zowel dichtbij als ver weg. Hiernaast zie je hoe de score voor jouw bedrijf is voor de belangrijkste elementen van biodiversiteit.

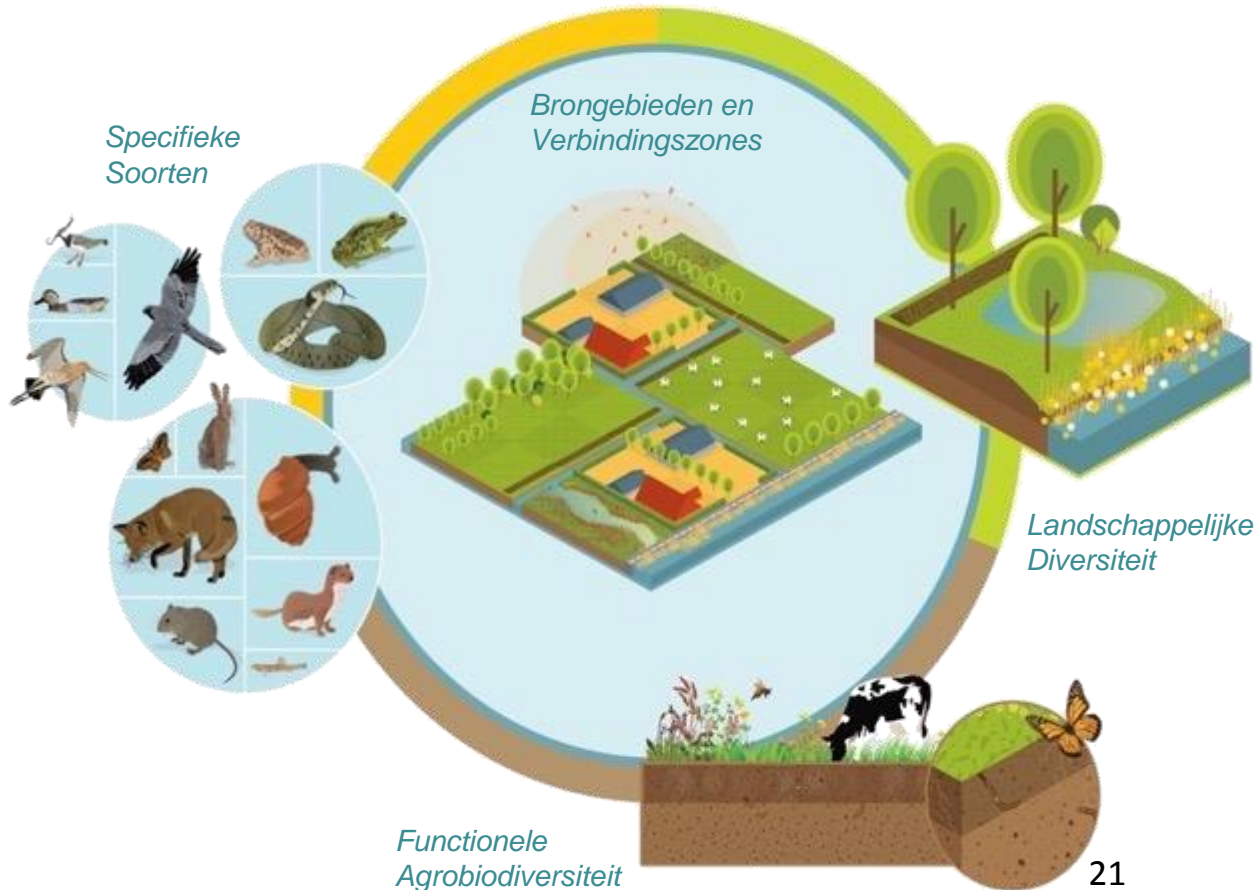
Melkveehouderij 'Verhoeven'

Oosteinde 8, Oud-Allblas

- Intensief en efficiënt
- 150 koeien
- 1.500.000 kg/j melk
- 35 ha bedrijfsoppervlak
- 43.000 kg melk/ha
- geen weidegang
- Zandgrond

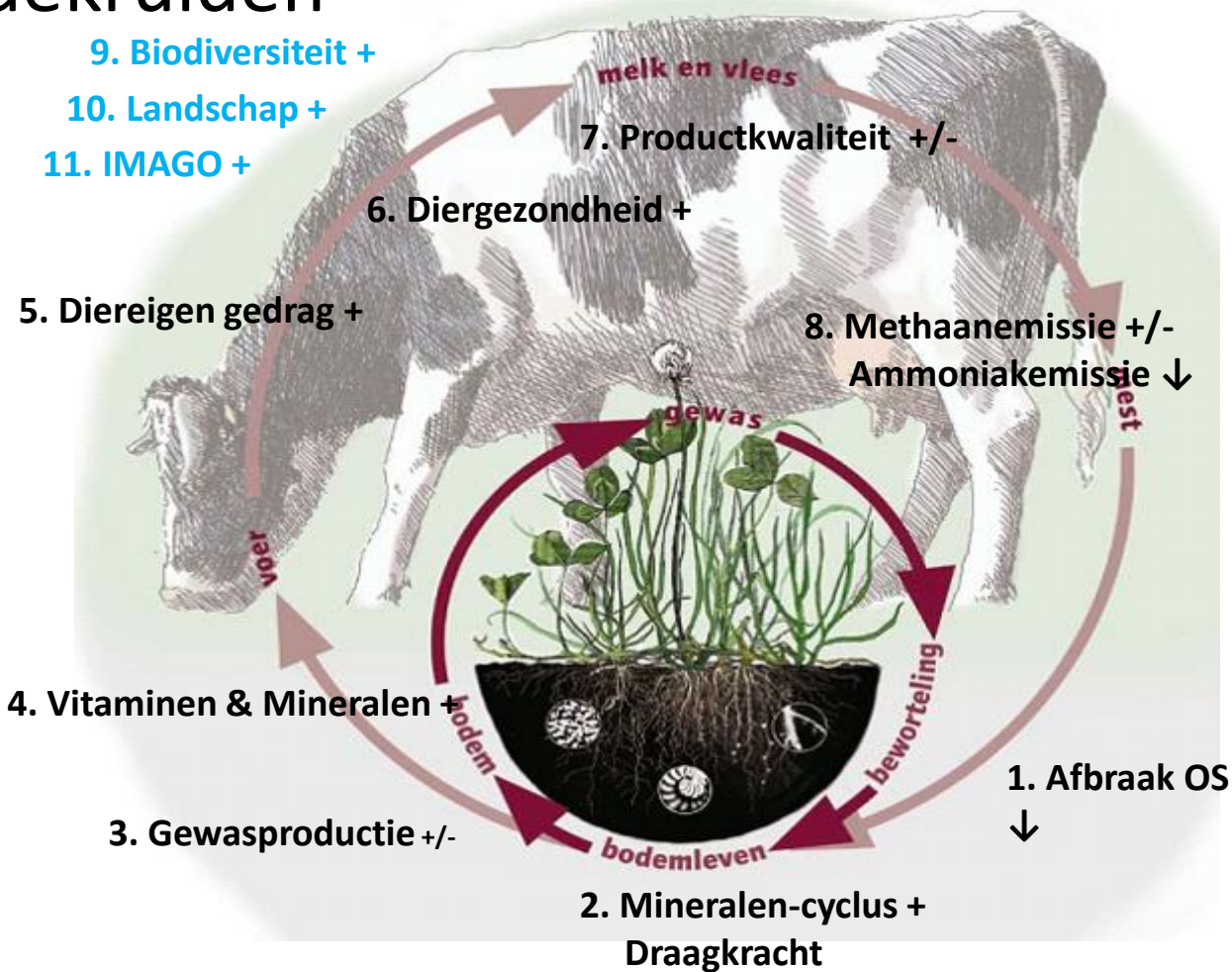

4 samenhangende pijlers van biodiversiteit

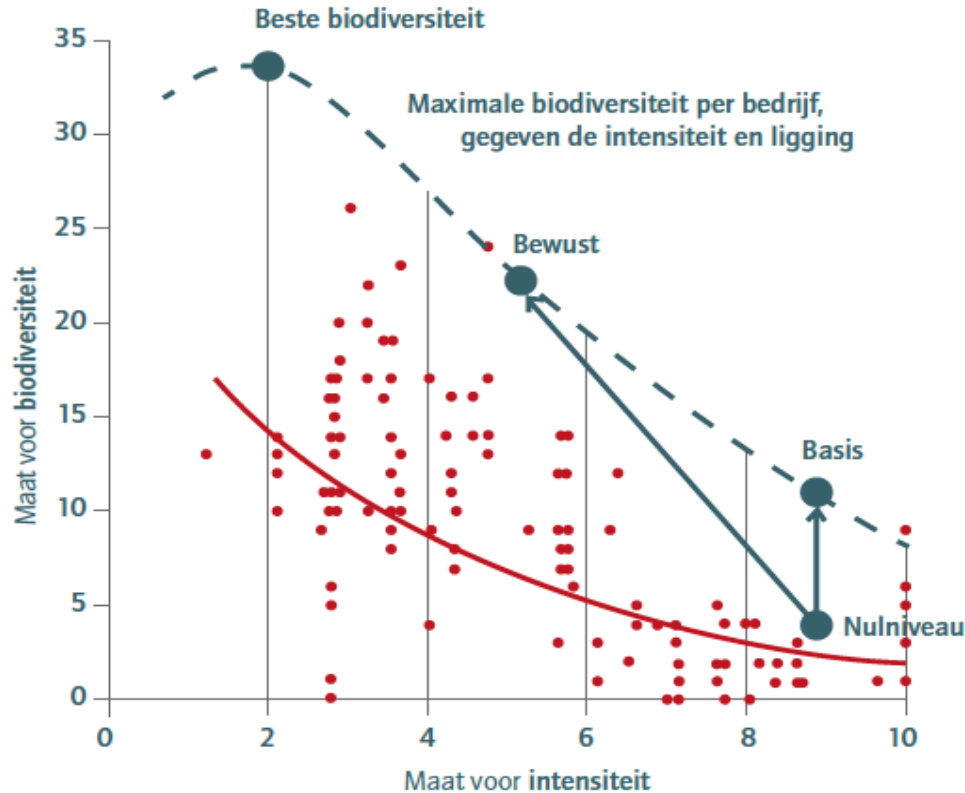

Weidekruiden

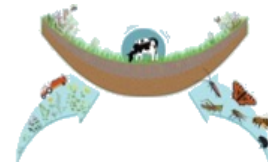
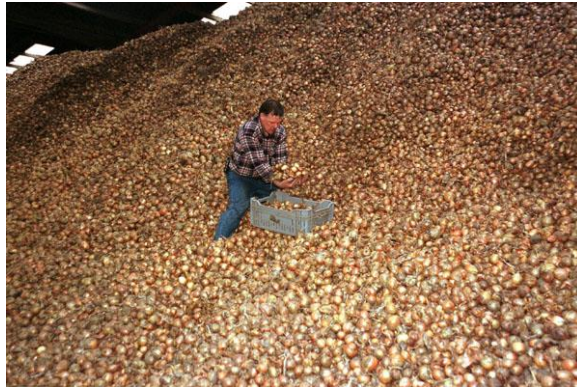
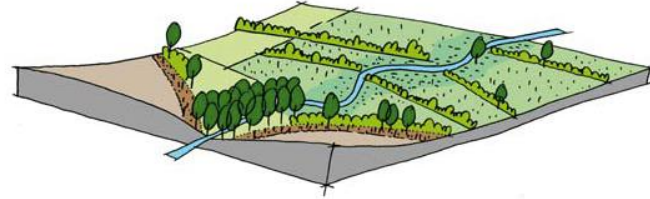
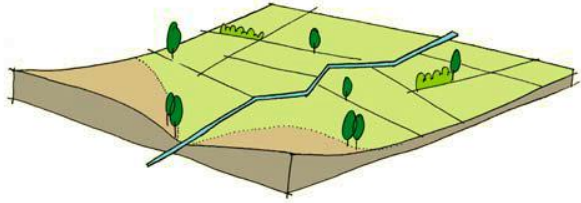
- 9. Biodiversiteit +
- 10. Landschap +
- 11. IMAGO +

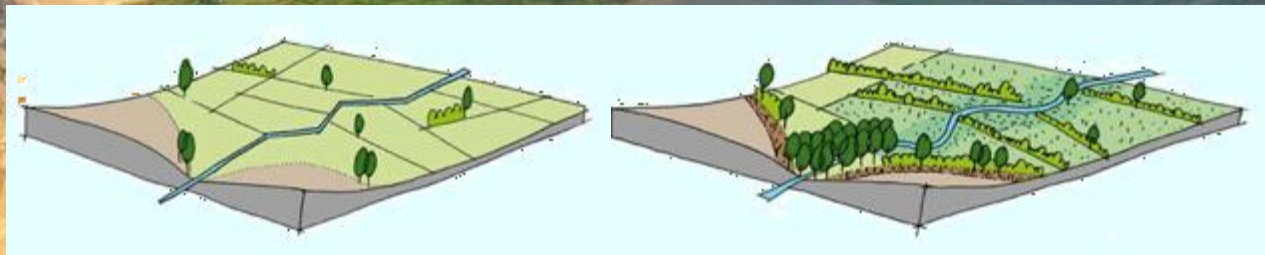

Verschillende niveaus van natuurinclusiviteit

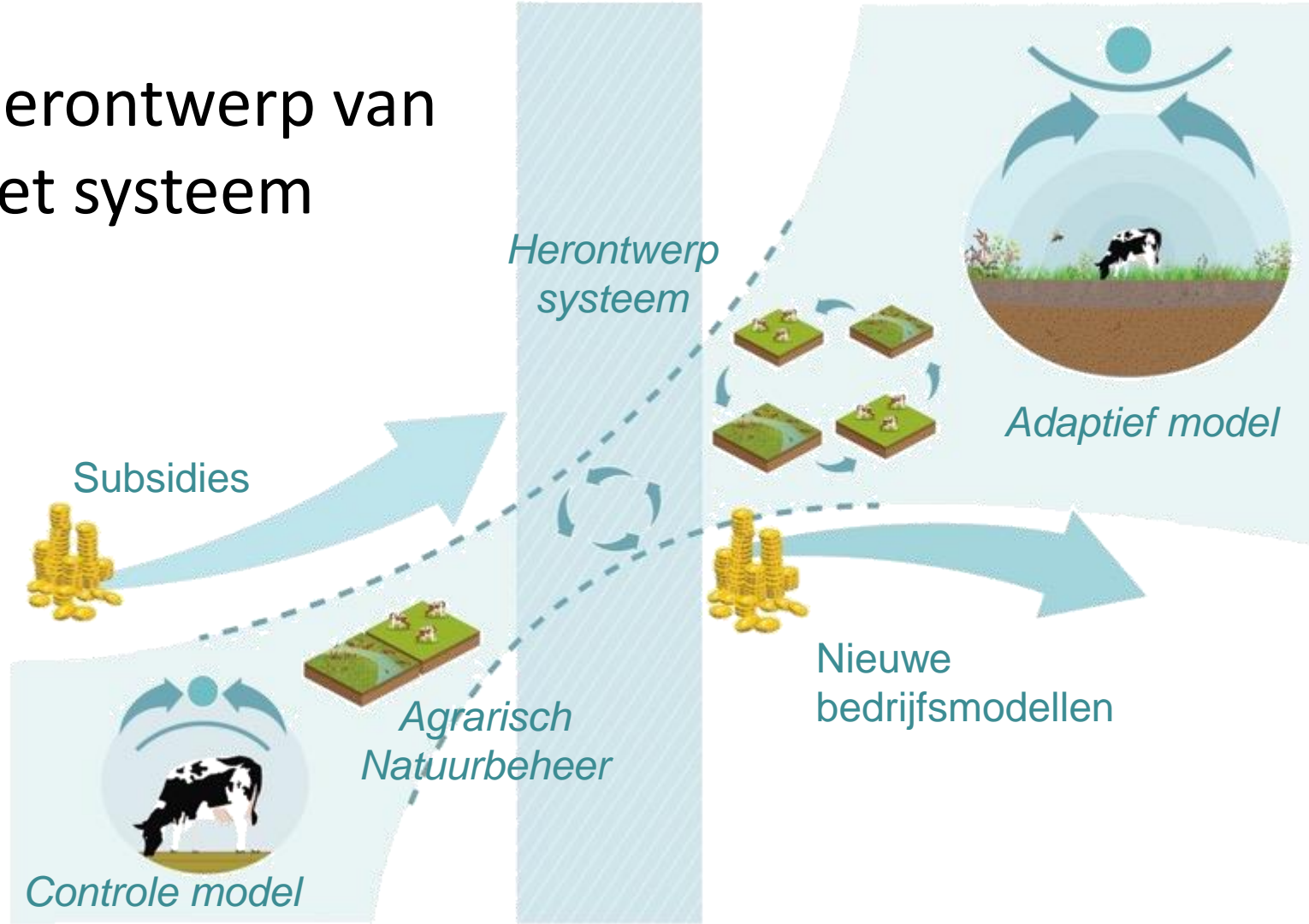
Wat is het verdienmodel?

Herontwerp van het systeem

Bedankt voor uw aandacht

j.erisman@louisbolk.nl
www.louisbolk.org

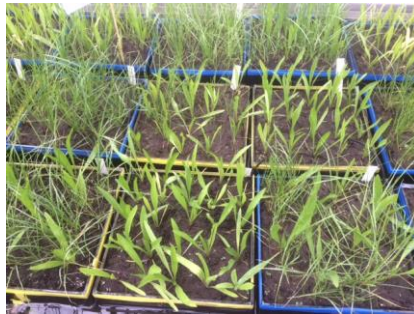
Functionele agrobiodiversiteit

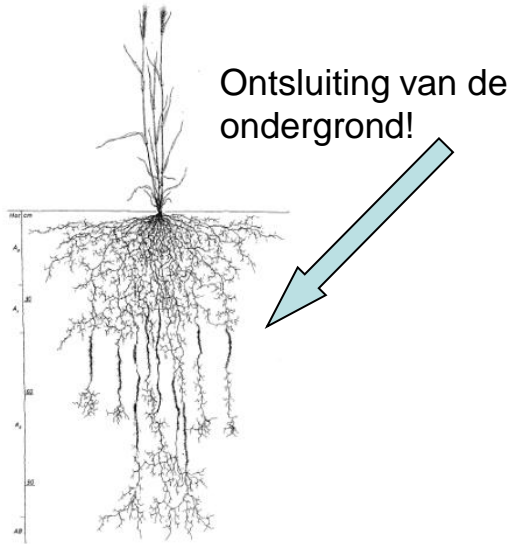
Smalle weegbree in kruidenrijk grasland

- Stabielere productie door droogtetolerantie
- Remmen van bodemmineralisatie (inklinking)
- Hogere gehalte aan mineralen zoals koper en selenium voor diergezondheid
- Bevat secundaire metabolieten die bacterie remmend zijn

De rol van het bodemleven: wormen

Wormengang kan tot 10 l water opvangen!

Wormen werken stro
In tot 6 ton/ha

Stikstoflevering
40-50 kg N/ha/jr

Teeltsysteem 36-jarige proef in Gent

Effect op organische stof, N-opbrengst en wormen

Behandelingen:	Org stof%	NLV (N/ha)	Gewicht g/worm
36 jaar blijvend grasland	5.7	159	0,65
Wisselbouw 3 jaar gras na 3 jr maïs	3.3	93	0,25
Wisselbouw 3 jaar maïs na 3 jr gras	3.8	102	0,23
>36 jaar snijmaïs	2.3	55	0,12

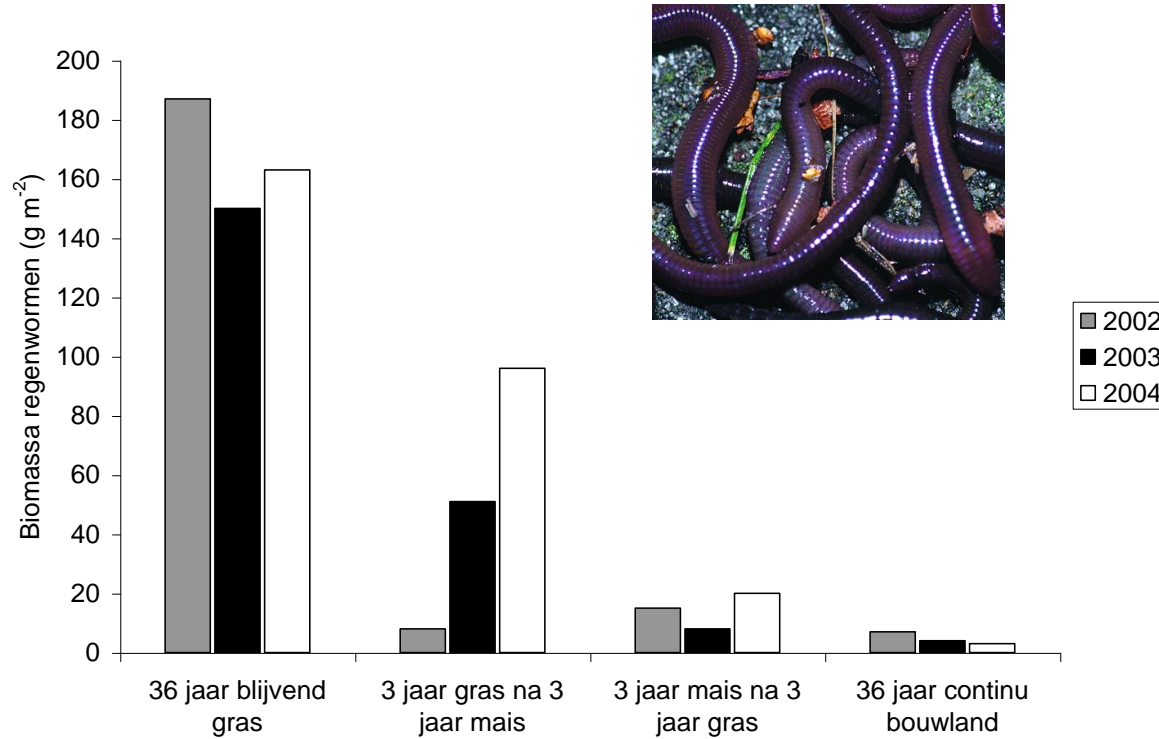
Aanleg proefveld in 1966

Proefveld in 2002

Effect op regenwormenbiomassa

Van Eekeren et al. 2008

Landschappelijke diversiteit

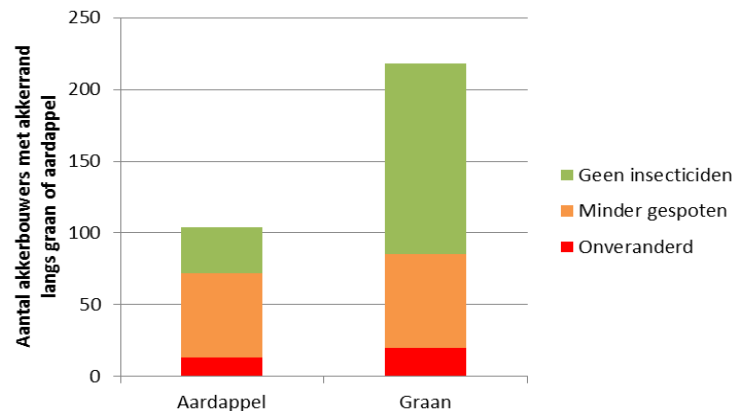

Bloeiend Bedrijf bloemrijke akkerranden

- Akkerranden: niet alleen een doel op zich, maar vooral een middel om te werken aan verduurzamen van gewasbescherming
- > 600 boeren vergroten biodiversiteit op meer dan 1200 km akkerranden
- Kennisopbouw heeft tot meer bewustwording en gedragsverandering gezorgd
- 75% van de deelnemers heeft gewasbescherming aangepast.

Wilg in het landschap

- Voer voor koeien (o.a. mineralen en gezondheid)
- Milieu en waterkwaliteit (Uitmijnen van slootkanten, terugbrengen nutriënten in kringloop)
- Hout(snipper) productie voor energie

Driedimensionaal grazen
Aan wilgensingel

Brongebieden en verbindingzones

Specifieke soorten

Specifieke soorten: een maatschappelijke opgave

Individuele aanpak intrinsiek gemotiveerd

